

De Nederlandse economie

Huisvesting en voeding groter deel consumptie

Ellen Webbink
Wouter Jonkers

April 2019

Inhoud

Samenvatting 3

1. Inleiding 3

2. Ontwikkeling en samenstelling werkelijke individuele consumptie 5

3. Uitgaven aan huisvesting 8

4. Voeding en kleding: prijs, volume en trends 11

4.1 Voeding 11

4.2 Kleding 14

5. Andere producten 15

5.1 Individuele consumptie door de overheid en medische diensten en welzijnszorg 15

5.2 Duurzame goederen en luxeproducten 16

6. Nederland in relatie tot de rest van Europa 19

7. Conclusie 23

Verwijzingen 24

Samenvatting

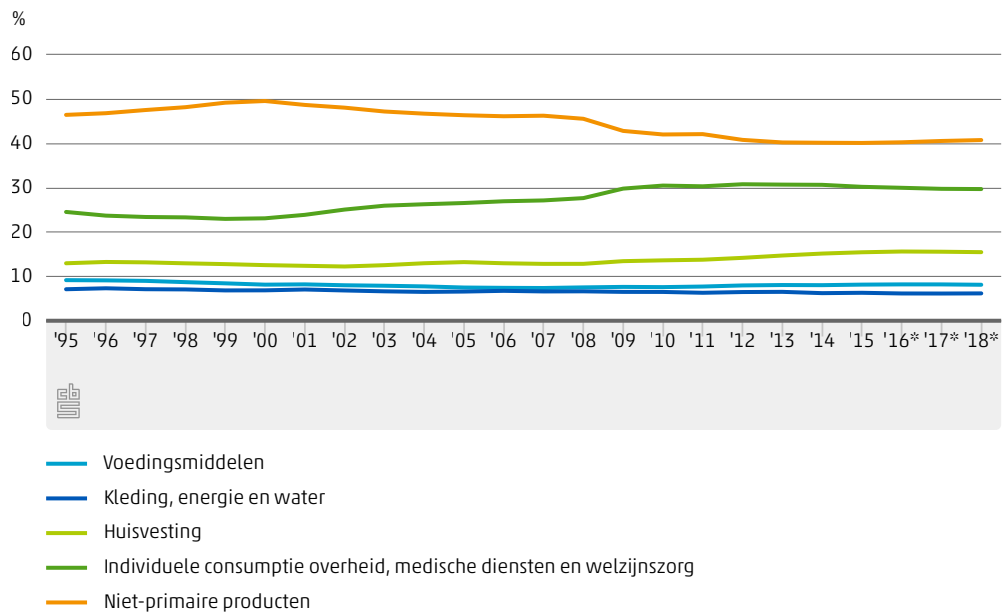
Na de uitbraak van de kredietcrisis bereikte de werkelijke individuele consumptie een dieptepunt in 2013. De consumenten gaven vooral minder uit aan luxere producten als auto's, elektrische apparaten en horecadiensten. Het aandeel van huisvesting en voeding in de consumptie nam in deze periode toe, wat vaak gebeurt in tijden van laagconjunctuur. Na 2013 krabbelde de economie weer op en groeide ook de consumptie. Het aandeel van huisvesting en voeding zakte echter niet terug naar het niveau van voor de kredietcrisis. Dat het aandeel van huisvesting in 2018 hoger was dan voor de crisis, komt vooral door huurverhogingen. Het aandeel van voeding zakte na 2013 niet terug naar het niveau van voor de crisis, doordat het volume van de consumptie van voedingsmiddelen iets sterker groeide dan dat van de werkelijke individuele consumptie.

1. Inleiding

Na de uitbraak van de kredietcrisis bereikte de werkelijke individuele consumptie een dieptepunt in 2013. De consumenten gaven vooral minder uit aan luxere producten zoals auto's, apparaten en spullen voor de woning, en diensten zoals horeca, recreatie en cultuur. In deze periode nam het aandeel van de uitgaven aan huisvesting en voeding in de consumptie toe. Huisvesting en voedingsmiddelen behoren, net als bijvoorbeeld kleding, gezondheidszorg, energie en water, tot de producten waar mensen niet buiten kunnen. Deze producten worden ook wel primaire producten genoemd. In slechte tijden neemt het aandeel van primaire producten vaak toe doordat mensen minder op deze producten kunnen bezuinigen dan op luxegoederen.

Na 2013 groeide de Nederlandse economie weer en in het kielzog ook de consumptie. Het aandeel van huisvesting en voeding in de consumptie daalde gedurende de hoogconjunctuur echter niet naar het niveau van voor de kredietcrisis, toen er ook sprake van hoogconjunctuur was. In 2018 was het aandeel van huisvesting 15,4 procent, tegen 12,8 procent tien jaar eerder. Het aandeel van voedingsmiddelen steeg in die periode van 7,5 naar 8,1 procent. Het aandeel van kleding, energie en water daalde iets, en dat van de niet-primaire producten nam fors af. De toename van het aandeel van de individuele consumptie door de overheid vlakke vanaf 2009 af.

1.1 Aandeel in werkelijke individuele consumptie

Bron: CBS.

In dit artikel wordt uitgezocht hoe het komt dat huisvesting en voeding in de afgelopen tien jaar een groter deel van de consumptie zijn gaan vormen. In paragraaf 2 wordt een overzicht geboden van de ontwikkeling en samenstelling van de werkelijke individuele consumptie. Vervolgens worden in paragraaf 3 de uitgaven aan huisvesting onder de loep genomen. In paragraaf 4 volgen de uitgaven aan voedingsmiddelen. In deze paragraaf worden ook de uitgaven aan kleding kort besproken. Verder komt in paragraaf 5 de ontwikkeling van de bestedingen aan andere producten aan bod. Het gaat daarbij om de individuele consumptie door de overheid (vooral uitgaven aan zorg en onderwijs) en de bestedingen aan luxeproducten door huishoudens. In paragraaf 6 wordt bekeken of de waargenomen trends ook in de buurlanden te zien zijn. Ten slotte volgen in paragraaf 7 de conclusies.

Werkelijke individuele consumptie

De werkelijke individuele consumptie is de som van de consumptie door huishoudens (incl. instellingen zonder winstoogmerk) en de individuele consumptie door de overheid. De individuele consumptie door de overheid betreft producten die door de overheid worden gefinancierd en vervolgens door middel van overdrachten in natura aan huishoudens worden geleverd. Het betreft vooral uitgaven aan gezondheidszorg, onderwijs en sociale bescherming (thuiszorg, gehandicaptenzorg en kinderopvang). De consumptie door huishoudens betreft de som van de binnenlandse consumptie door huishoudens en het saldo van consumptie door ingezetenen in het buitenland en niet-ingezetenen in Nederland.

Voor een goede internationale vergelijking van de consumptie kan het beste gekeken worden naar de werkelijke individuele consumptie. De overheid financiert in sommige landen, waaronder Nederland, een aantal consumptie categorieën, zoals zorg en onderwijs, grotendeels collectief via belastingen en premies. Dit is niet in alle landen hetzelfde. Met de werkelijke individuele consumptie hebben verschillen in de financieringswijze tussen landen geen invloed op de internationale vergelijking van de consumptieontwikkeling.

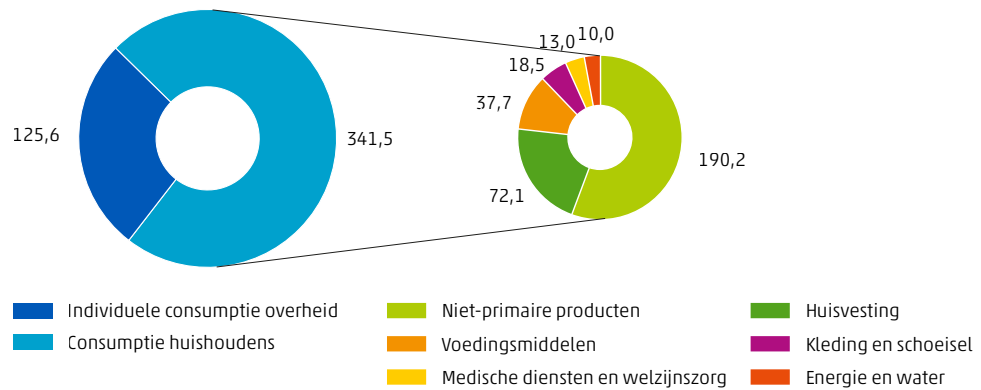
2. Ontwikkeling en samenstelling werkelijke individuele consumptie

De werkelijke individuele consumptie bestaat uit de consumptie door huishoudens enerzijds en de individuele consumptie door de overheid anderzijds (zie kader hierboven). In 2018 bedroeg de individuele consumptie door de overheid ruim 125,6 miljard euro, oftewel bijna 27 procent van de werkelijke individuele consumptie. De consumptie door huishoudens bedroeg 341,5 miljard euro en wordt in dit artikel opgedeeld in de consumptie van primaire producten en die van niet-primaire producten. Tot de primaire producten worden in dit artikel voedingsmiddelen, kleding en schoeisel, huisvesting, energie en water, en medische diensten en welzijnszorg gerekend¹⁾. Deze producten tezamen vormden in 2018 ruim 32 procent van de werkelijke individuele consumptie. De niet-primaire producten, zoals woninginrichtingsartikelen, vervoermiddelen, elektrische apparatuur, horeca- en recreatiediensten, autobrandstoffen, alcoholische dranken en tabak waren in 2018 goed voor bijna 41 procent van de werkelijke individuele consumptie²⁾.

¹⁾ Bij medische diensten en welzijnszorg gaat het hier om gezondheidszorg die niet door de overheid wordt betaald of door de verplichte basisziektekostenverzekering wordt gedekt. De consumptie van medische diensten en welzijnszorg wordt in dit artikel in paragraaf 5.1 samen met de individuele consumptie door de overheid besproken, omdat er door bijvoorbeeld aanpassingen van het eigen risico van de ziektekostenverzekering verschuivingen ontstaan tussen beide posten. Kosten die wel door de basisverzekering worden gedekt vallen onder de individuele consumptie door de overheid vanwege het verplichte karakter van de basisverzekering. Ook onderwijs wordt in Nederland grotendeels door de overheid betaald.

²⁾ Het saldo van de consumptie door Nederlandse ingezetenen in het buitenland en dat van buitenlandse ingezetenen in Nederland is relatief klein en wordt in dit artikel bij de niet-primaire producten meegeteld.

2.1 Samenstelling werkelijke individuele consumptie, 2018, mld euro

Bron: CBS.

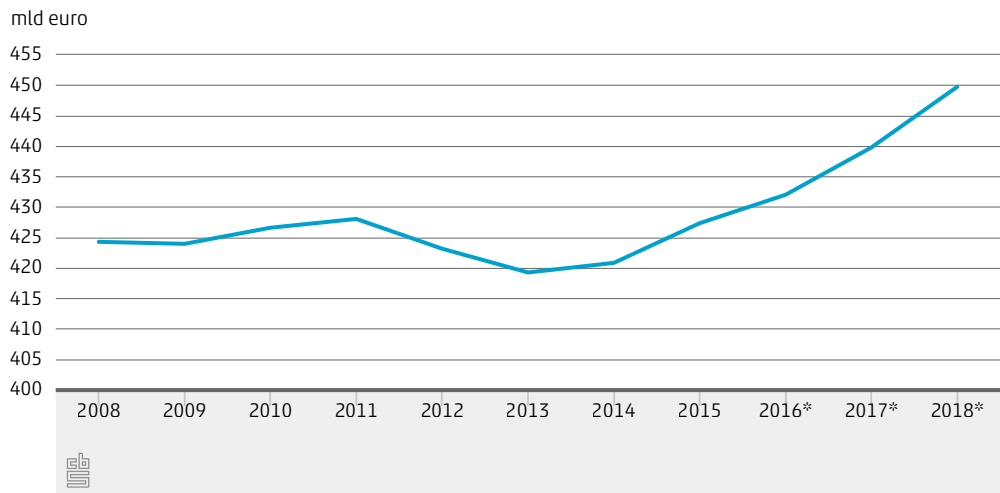
Het volumebegrip in de nationale rekeningen

In de berichtgeving over de consumptie wordt door het CBS het begrip 'volume' gebruikt. Dat is een abstract begrip. Bij consumptie is het volume dat wat verkocht is gelijk aan de waarde gecorrigeerd voor prijsveranderingen.

Het volume kan stijgen doordat we meer consumeren (hoeveelheid). Er worden bijvoorbeeld meer broden verkocht. Volumegroei kan ook ontstaan door kwaliteitsveranderingen. De consument koopt eenzelfde product met een hogere kwaliteit, maar zonder dat de prijs evenredig stijgt. In het geval van voedsel zou dat kunnen voorkomen bij producten waaraan extra vitamines zijn toegevoegd door de producent. Ten slotte kan het volume toenemen door veranderingen in het artikelenpakket. Dit komt regelmatig voor bij voedsel. Zo kan bijvoorbeeld het volume van vlees toenemen doordat de consument is overgeschakeld van varkens- naar rundvlees. Als de prijzen van beide vleessoorten en het totaal aantal verkochte kilo's niet veranderd zijn, stijgt het volume, doordat rundvlees duurder is.

Bij andere producten komt een volumegroei dikwijls door technologische ontwikkelingen, bijvoorbeeld in het geval van smartphones. Als een mobiele telefoon nu even duur is als vijf jaar geleden, maar veel meer kan, worden in de nationale rekeningen bij een gelijk aantal verkopen een prijsdaling en een volumegroei geregistreerd.

2.2 Volume werkelijke individuele consumptie (prijsniveau 2015)

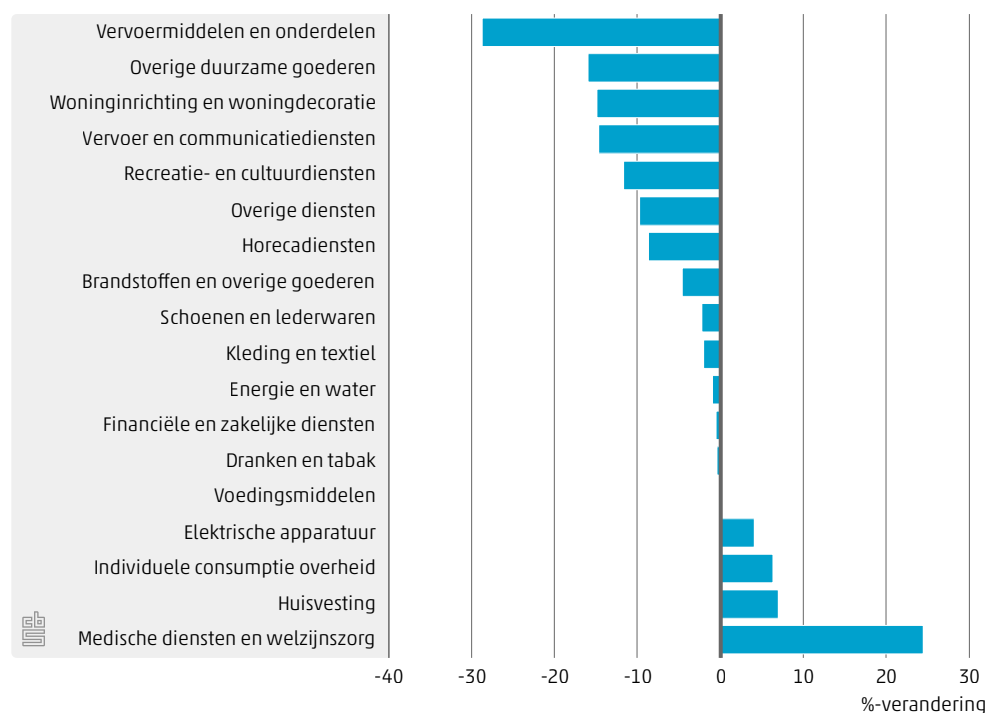

Bron: CBS.

Het volume van de werkelijke individuele consumptie bereikte in 2013 een dieptepunt. Na 2013 groeide de consumptie weer.

Nederlandse huishoudens gaven in 2013 vooral minder uit aan duurzame goederen als auto's en woninginrichtingsartikelen dan in 2008. Ook de consumptie van communicatie-, horeca-, recreatie- en cultuurdiensten kromp fors. De consumptie van voedingsmiddelen veranderde daarentegen nauwelijks. Aan gezondheidszorg, huisvesting en elektrische apparaten werd meer besteed dan in 2008.

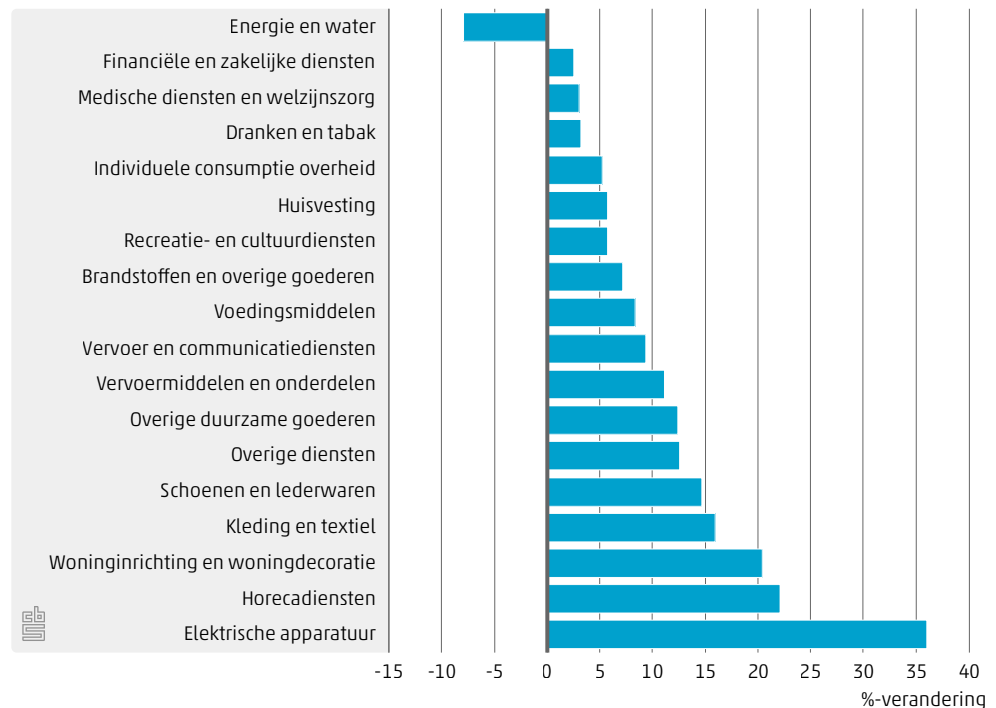
2.3 Volume consumptie categorieën, 2013 t.o.v. 2008

Bron: CBS.

Na 2013 groeide de Nederlandse economie weer en in het kielzog ook de werkelijke individuele consumptie. In 2018 lag deze ruim 7 procent hoger dan in 2013. Onder meer economische groei, dalende werkloosheid, stijgende aandelenkoersen en stijgende woningprijzen hebben een positief effect gehad op de consumptie (DNB, 2018). Consumenten hebben na 2013 vooral meer besteed aan elektrische apparatuur, horecadiensten en woninginrichting.

2.4 Volume consumptie categorieën, 2018 t.o.v. 2013

Bron: CBS.

3. Uitgaven aan huisvesting

De consumptieve bestedingen aan huisvesting bestaan grotendeels uit de werkelijke en de toegerekende huren (zie kader). Andere, kleinere posten zijn de netbeheerkosten voor gas en elektriciteit, de afvalstoffenheffing en hoveniersdiensten. Het aandeel van de consumptie van huisvesting in de totale werkelijke individuele consumptie door Nederlandse huishoudens is na 2008 toegenomen van 12,8 naar 15,4 procent. In de jaren voor de kredietcrisis lag het aandeel altijd tussen 12 en 14 procent. Vooral in de crisistijd (2009–2014) is het aandeel van huisvesting toegenomen. Vanaf 2015 ligt het aandeel redelijk stabiel rond de 15,5 procent.

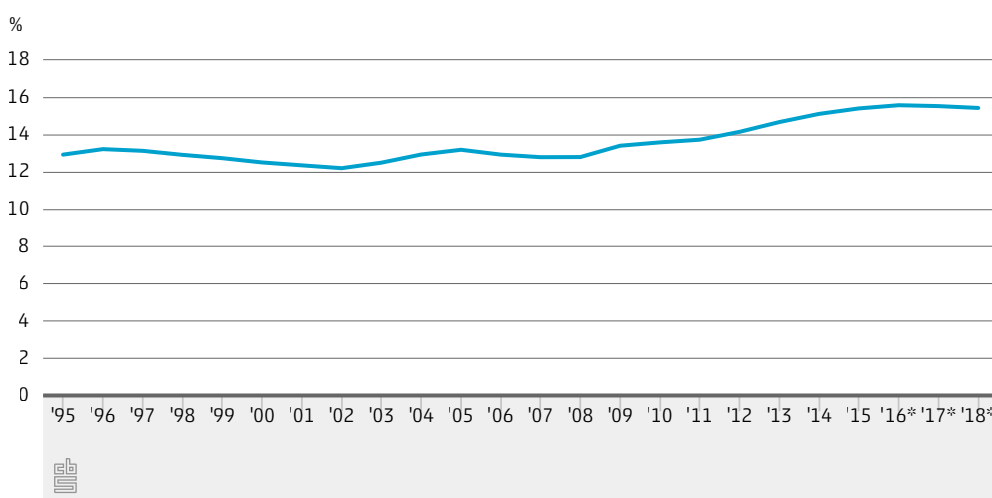
Consumptie huisvesting in de nationale rekeningen

Hoe worden nu eigenlijk de consumptieve uitgaven aan huisvesting gemeten? Internationaal (in de nationale rekeningen) is afgesproken om de huur van een woning te zien als consumptie. Dus als een particulier huishouden een woning huurt, behoort de huurbetaling bij de consumptie. Maar hoe zit het dan bij een huishouden met een koopwoning?

Voor de eigenwoningbezitter wordt een bedrag toegerekend aan de consumptie voor het gebruik van 'woondiensten'. De aanname is dat het huishouden als gebruiker van de woning een bedrag betaalt voor het gebruik van de woning aan het huishouden als eigenaar van de woning. Het toegerekende bedrag wordt geraamd als het bedrag dat de eigenaar zou kunnen ontvangen als hij de woning aan een andere huurder zou verhuren, en dat is gelijk aan het geraamde bedrag dat het huishouden zou moeten betalen als het een andere vergelijkbare woning zou huren. Door het gebruik van de toegerekende huurwaarde wordt de consumptie van kopers en huurders van woningen (internationaal) vergelijkbaar gemaakt. De eigenwoningbezitter is dus zowel consument als producent van woondiensten.

3.1 Aandeel huisvesting in werkelijke individuele consumptie

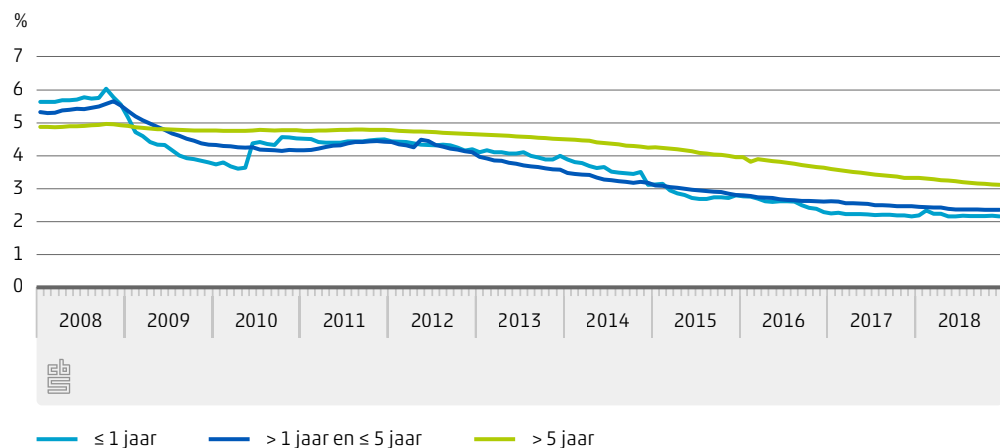
Bron: CBS.

Dat het aandeel van huisvesting in de totale werkelijke consumptie in 2018 hoger was dan in 2008, komt deels doordat de stijging van (huur)prijzen bovengemiddeld groot was. In bijna alle jaren na 2008 was de prijsstijging groter dan die van de werkelijke individuele consumptie. In 2018 waren de (huur)prijzen bijna 26 procent hoger dan tien jaar eerder. In dezelfde periode stegen de prijzen van de werkelijke individuele consumptie met 11 procent. Vooral in 2013 en 2014 was de prijsstijging fors. Ook het volume van de

consumptie van huisvesting nam tussen 2008 en 2018 sterker toe dan dat van de werkelijke individuele consumptie (13 respectievelijk 6 procent). De groei van het volume komt onder meer door de groei van de woningvoorraad, die op zijn beurt weer samenhangt met de bevolkingsgroei. Daarnaast woonden er in 2018 gemiddeld iets minder mensen in een woning dan in 2008. Na de kredietcrisis is het aantal eenpersoonshuishoudens veel sterker toegenomen dan het aantal meerpersoonshuishoudens.

Zoals in het kader aangegeven, wijkt de consumptie van huisvesting volgens de nationale rekeningen voor eigenwoningbezitters af van wat zij uitgeven aan hypotheekrente, aflossing en onderhoud. In het afgelopen decennium zijn de hypotheekrentevoeten fors gedaald, vooral na 2012. Mede hierdoor betalen eigenwoningbezitters minder hypotheekrente en is de gemiddelde woonquote van eigenwoningbezitters na 2012 gedaald, terwijl die van huurders steeg (CBS, 2019a)³⁾. In 2018 kwam de woonquote voor eigenwoningbezitters uit op 29 en voor huurders op ruim 38.

3.2 Hypotheekrentevoeten over uitstaande bedragen naar rentevaste periode

Bron: CBS.

Het toegenomen aandeel van huisvesting in de werkelijke individuele consumptie is voor een belangrijk deel het gevolg van huurstijgingen, maar ook het volume nam sneller toe dan dat van de werkelijke individuele consumptie.

³⁾ De woonquote betreft de totale woonlasten als percentage van het besteedbaar inkomen.

4. Voeding en kleding: prijs, volume en trends

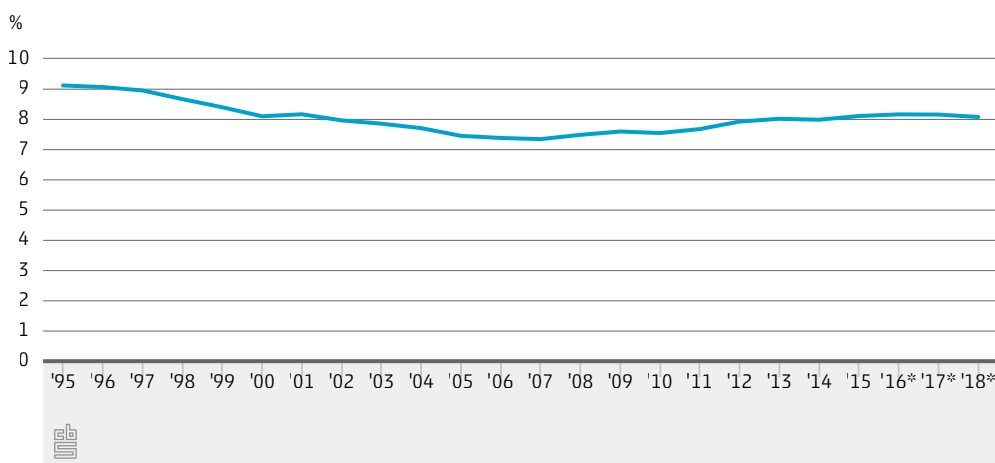
In deze paragraaf komen de voedingsmiddelen en kleding aan bod. In subparagraaf 4.1 wordt ingegaan op de voedingsmiddelen en in subparagraaf 4.2 op de kleding.

4.1 Voeding

Voeding is een eerste levensbehoefte. Een mens moet voldoende calorieën, vitaminen en mineralen tot zich nemen om te overleven. Tot ver in de 19e eeuw had een doorsnee gezin bijna al het inkomen nodig voor de eerste levensbehoefte. Door stijgende inkomens en dalende voedselprijzen veranderde dit en vanaf het eind van de 19e eeuw ging een steeds kleiner deel van het gezinsbudget naar eten. In 1960 besteedde een doorsnee huishouden iets meer dan 30 procent van zijn budget aan voedsel, in 1980 was dit nog 16 procent en in 2011 nog 11 procent (CBS, 2012).

Het aandeel in de werkelijke individuele consumptie nam na 2007 echter toe, van 7,3 procent in 2007 naar ruim 8 procent in 2018. Tot en met 2007 nam het aandeel nog gestaag af. In deze paragraaf wordt bekeken hoe deze trendbreuk te verklaren is.

4.1.1 Aandeel voedingsmiddelen in werkelijke individuele consumptie

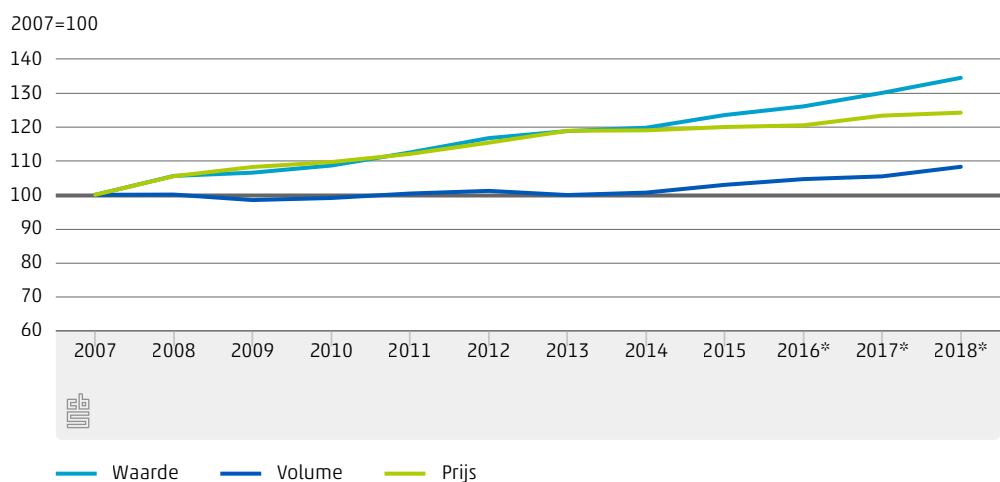

Bron: CBS.

In grafiek 4.1.2 wordt de waardeontwikkeling van de consumptie van voedingsmiddelen uitgesplitst in een prijs- en volumecomponent. In 2018 was het volume 8,3 procent groter dan in 2007. Deze groei is groter dan de bevolkingsgroei en de volumegroei van de werkelijke individuele consumptie in dezelfde periode (5,0 procent respectievelijk 7,6 procent). Overigens betekent een groei van het volume niet per se dat mensen ook meer zijn gaan eten. Een volumegroei kan ook komen doordat consumenten andere voedingsmiddelen kiezen, bijvoorbeeld A-merkartikelen in plaats van het goedkopere huismerk (zie kader 'het volumebegrip in de nationale rekeningen).

In de periode 2007–2013 stegen de prijzen wel, maar het volume niet. In de periode na 2013 nam ook het volume toe. De toename van het aandeel van voedingsmiddelen en alcoholvrije dranken in de werkelijke individuele consumptie ten opzichte van 2008 komt grotendeels door prijsstijgingen.

4.1.2 Waarde, prijs en volume voeding en alcoholvrije dranken

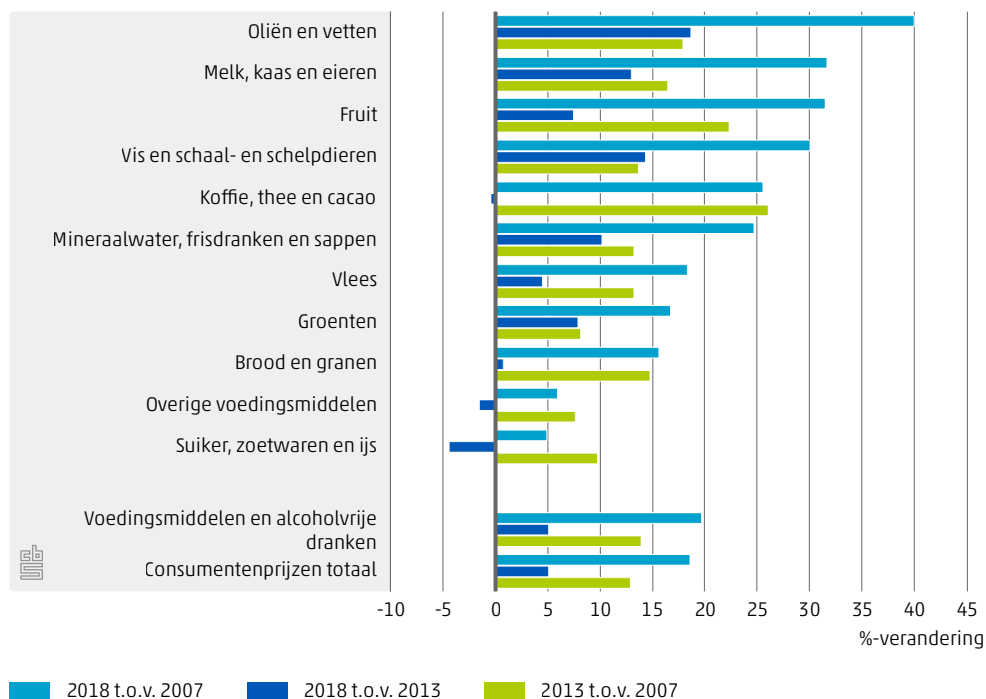
Bron: CBS.

Prijsontwikkelingen

In de periode na 2007 stegen de prijzen van voedingsmiddelen iets sterker dan de gemiddelde consumentenprijzen. Er is wel een groot verschil tussen de verschillende voedingsmiddelen. Na 2007 zijn de prijzen van oliën en vetten, zuivelproducten, fruit, vis, schaal- en schelpdieren het sterkst gestegen⁴⁾. De prijsstijging van suiker, zoetwaren en ijs was daarentegen bescheiden.

⁴⁾ In grafiek 4.1.3 zijn de prijsstijgingen volgens de consumentenprijsindex weergegeven. Deze cijfers kunnen iets afwijken van de prijzen van de consumptie in de nationale rekeningen door een ietwat andere indeling.

4.1.3 Prijzen voedingsmiddelen volgens CPI, 2018 t.o.v. 2007

Bron: CBS.

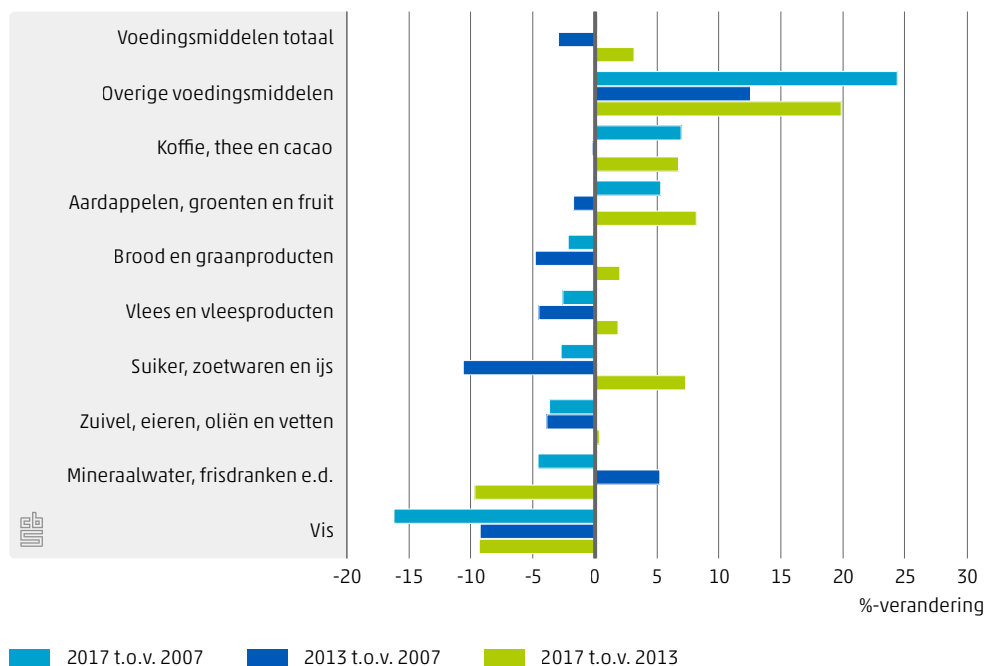
De prijsstijging van de meeste voedingsmiddelen was in de periode 2007–2013 groter dan in de periode na 2013. Na 2013 werden vooral oliën en vetten, vis, schaal- en schelpdieren en melk, kaas en eieren duurder. Suiker, zoetwaren, ijs en overige voedingsmiddelen (vooral kant-en-klaarmaaltijden, soepen, bouillon, babyvoeding, specerijen, kruiden en sauzen) werden daarentegen goedkoper. De prijzen van brood en graanproducten veranderden nauwelijks.

Volumeontwikkelingen

Ondanks de relatief bescheiden prijsstijging van voeding na 2013, daalde het aandeel van voeding in de werkelijke individuele consumptie in deze periode niet. Dit komt doordat het volume begon te groeien. Om te corrigeren voor de bevolkingsgroei is in grafiek 4.1.4 het volume per hoofd van de bevolking berekend⁵⁾. Tussen 2007 en 2013 kromp het volume per hoofd iets, na 2013 was er sprake van groei. Bij de meeste voedingsmiddelen is dit patroon zichtbaar. Uitzonderingen zijn vis, alcoholvrije dranken en de overige voedingsmiddelen (vooral kant-en-klaarmaaltijden, soepen, bouillon, babyvoeding, specerijen, kruiden en sauzen). Gedurende de hele periode werd vis minder populair en nam de consumptie van overige voedingsmiddelen toe.

⁵⁾ Er zijn nog geen data over 2018 beschikbaar op het detailniveau dat in deze alinea wordt beschreven.

4.1.4 Volume voedingsmiddelen per hoofd naar productgroepen, 2017 t.o.v. 2007

Bron: CBS.

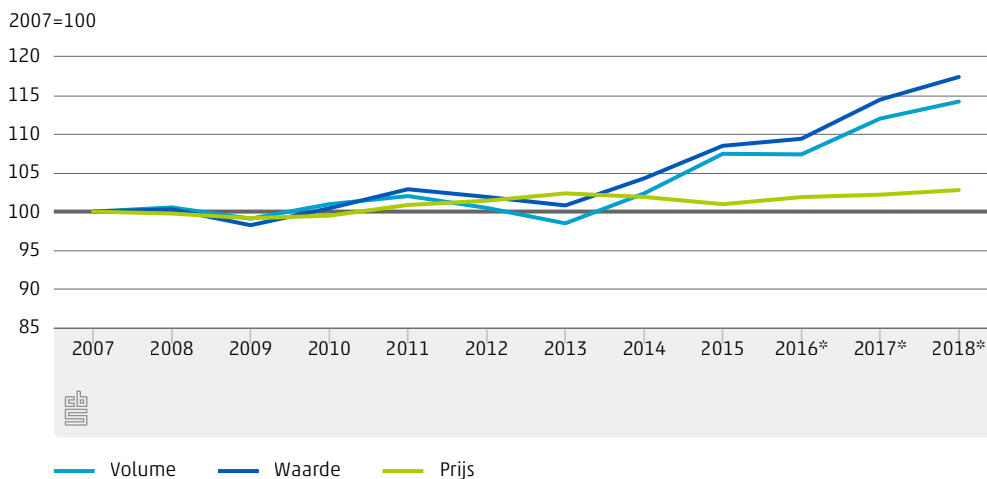
Uit onderzoek van het RIVM (2018) blijkt dat Nederlanders in de periode 2012–2016 vergeleken met 2007–2010 meer fruit zijn gaan eten. De consumptie van suikerhoudende dranken, aardappelen, vetten, zuivel, zoetwaren en vlees nam af. Deze resultaten komen grotendeels overeen met de cijfers uit de nationale rekeningen.

4.2 Kleding

Net als voedsel is kleding een primaire levensbehoefte. Het kledingaanbod in Nederland is de laatste tijd sterk gegroeid. Dankzij de internationalisering zijn er veel winkels bijgekomen met een snel wisselende collectie van relatief goedkope artikelen. Deze kleding komt de laatste jaren vooral uit Azië, waar de productiekosten laag zijn (CBS, 2016).

In tegenstelling tot de prijzen van voedingsmiddelen veranderden de prijzen van kleding en schoenen in de afgelopen tien jaar weinig. Het volume van de consumptie van kleding nam wel toe, maar minder sterk dan in de periode voor de kredietcrisis. Het volume steeg echter niet ononderbroken. Vooral in economisch slechtere tijden (bijvoorbeeld in 2009, 2012 en 2013) kocht de Nederlandse consument minder kleding. De consumptie van kleding is conjunctuurgevoeliger dan die van andere primaire producten.

4.2.1 Waarde, prijs en volume kleding

Bron: CBS.

Uit paragraaf 2 bleek dat het aandeel van voedingsmiddelen in de werkelijke individuele consumptie in de afgelopen tien jaar iets is toegenomen, nadat het in de periode ervoor gestaag daalde. De toename in het laatste decennium kan grotendeels toegeschreven worden aan prijsstijgingen, maar ook voor een klein deel aan een volumegroei. De prijzen stegen vooral in de periode 2007–2013 sterk, het volume daarentegen in de periode na 2013. Het aandeel van kleding en schoenen in de werkelijke individuele consumptie veranderde in het afgelopen decennium nauwelijks. Het volume nam wel toe, maar de prijzen veranderden weinig.

5. Andere producten

In deze paragraaf komen de andere geconsumeerde producten aan bod. In subparagraaf 5.1 wordt ingegaan op de individuele consumptie door de overheid en de particuliere zorguitgaven en in 5.2 op de niet-primaire producten.

5.1 Individuele consumptie door de overheid en medische diensten en welzijnszorg

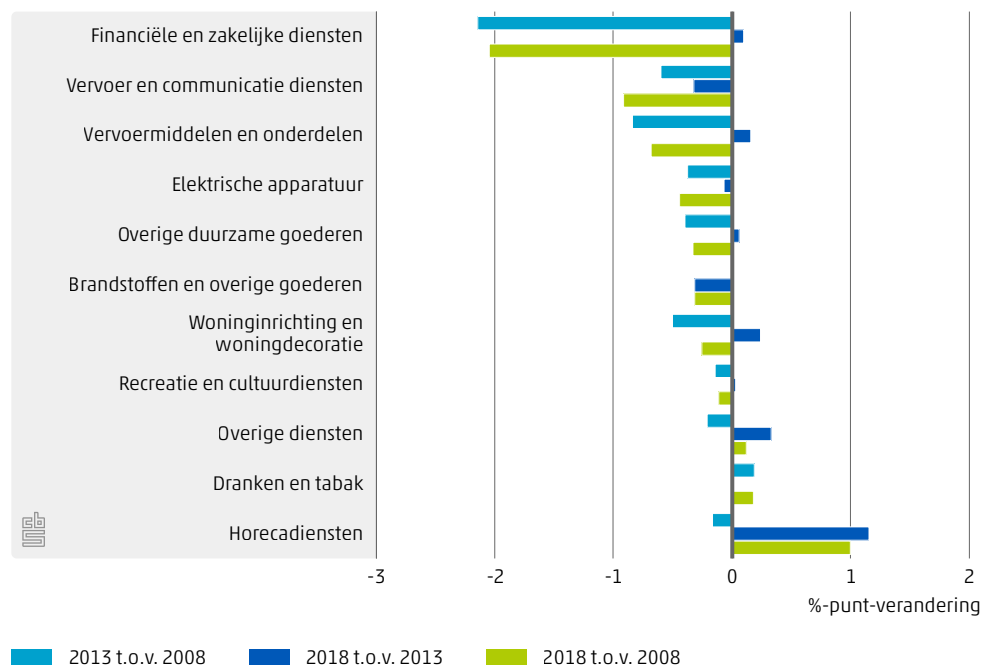
Huishoudens besteden niet alleen zelf geld aan goederen en diensten, ook de overheid geeft geld uit ten bate van particuliere huishoudens. In Nederland bedroeg het aandeel van de individuele consumptie door de overheid in de werkelijke individuele consumptie bijna 27 procent in 2018. Het leeuwendeel van de individuele consumptie door de overheid betreft uitgaven aan gezondheidszorg, onderwijs en sociale bescherming (kinderopvang, gehandicaptenzorg en thuiszorg).

In grafiek 1.1 is te zien dat het aandeel van de individuele consumptie door de overheid en dat van de particuliere consumptie van medische diensten en gezondheidszorg samen in de werkelijke individuele consumptie tot en met 2009 gestaag toenam. Daarna bleef het aandeel rond de 30 procent hangen. Volgens Jansen (2018) groeiden voor 2010 vooral de zorguitgaven. Daarna is er een actief beleid gevoerd om de groei van de zorguitgaven te beteugelen, onder meer door groei-afspraken te maken met producenten. Daarnaast is het eigen risico van de zorgverzekering verhoogd, wat een neerwaarts effect heeft op de individuele consumptie door de overheid en een opwaarts effect op de consumptie door huishoudens. In 2008 werd het verplichte eigen risico ingevoerd. Toen was het nog 150 euro per jaar, in de jaren erop is dat geleidelijk verhoogd. Vanaf 2016 bedraagt het verplichte eigen risico 385 euro.

5.2 Duurzame goederen en luxeproducten

In dit artikel wordt de vraag beantwoord hoe het komt dat huisvesting en voeding een steeds groter deel van de werkelijke individuele consumptie zijn gaan vormen. De keerzijde van deze ontwikkeling is dat het aandeel van niet-primaire ('luke') producten is afgenomen. In deze paragraaf wordt dieper ingegaan op de consumptie van deze producten.

5.2.1 Aandelen niet-primaire producten in werkelijke individuele consumptie

Bron: CBS.

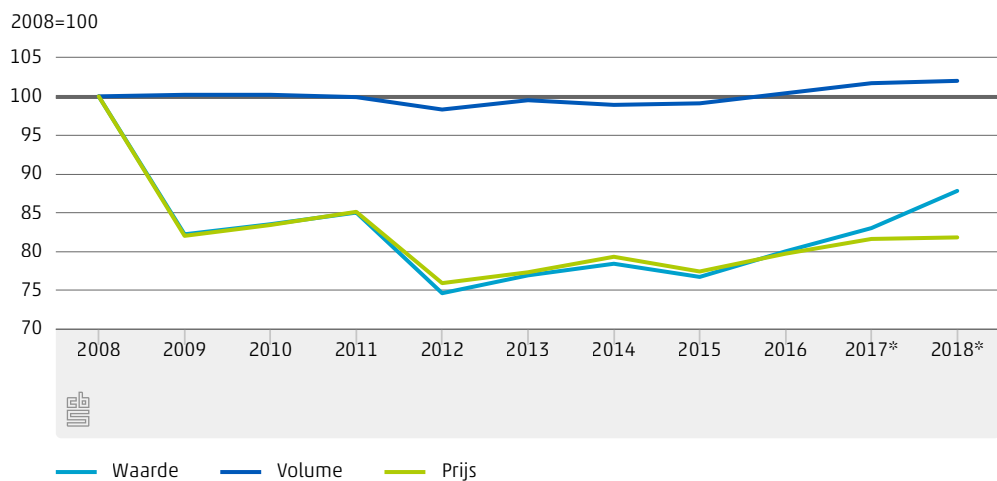

Zoals in paragraaf 2 uiteengezet werd, bezuinigde de consument tussen 2008 en 2013 vooral op duurzame goederen als vervoermiddelen⁶⁾ en woninginrichtingsartikelen. Ook de consumptie van communicatie-, horeca-, recreatie- en cultuurdiensten kromp fors. Na 2013 trok de consumptie van de meeste van deze goederen en diensten weer aan. De groei van de consumptie van vervoermiddelen na 2013 was echter veel kleiner dan de krimp in de periode 2008–2013. Dat is ook goed te zien aan het aandeel in de werkelijke individuele consumptie. Vergeleken met 2008 is dat aandeel gedaald van 3,1 naar 2,4 procent in 2018. Hoewel de consumptie van elektrische apparaten ook aantrok na de crisis, daalde het aandeel van deze producten. Verder valt het sterk afgenomen aandeel van vervoer- en communicatiediensten en de financiële en zakelijke diensten op. Het aandeel van de horeca nam daarentegen sterk toe. In deze subparagraaf wordt dieper ingegaan op de meest opvallende ontwikkelingen bij deze niet-primaire producten.

Financiële en zakelijke diensten

Sinds 2008 is het aandeel in de werkelijke individuele consumptie van de financiële en zakelijke diensten behoorlijk gedaald. Dat komt door de dalende prijzen van de financiële diensten. De prijsdaling kwam vooral door dalende rentevoeten; toen de kredietcrisis uitbrak in 2008 heeft de ECB de beleidsrentevoeten in rap tempo verlaagd.

5.2.2 Waarde, volume en prijs financiële en zakelijke diensten

Bron: CBS.

Communicatie

De afname van het aandeel in de werkelijke individuele consumptie van de vervoer- en communicatiediensten is volledig toe te schrijven aan de daling van het aandeel van de communicatie. Na de introductie van mobiele telefonie en internet steeg het aandeel in de individuele consumptie aanvankelijk sterk. Vanaf 2003 daalde het aandeel van communicatie in de werkelijke individuele consumptie daarentegen. Dit komt vooral door dalende prijzen van telefoons en (mobiele) telefoondiensten, die samenhangen met kwaliteitsverbeteringen (zie kader in paragraaf 2).

⁶⁾ De aankoop van nieuwe auto's, gebruikte leaseauto's, en de marges op tweedehands auto's maken in waarde bijna 80 procent uit van deze categorie. De overige 20 procent bestaat ruwweg uit motoren, fietsen en onderdelen. Het CBS publiceert deze gegevens niet op detailniveau.

Vervoermiddelen

Binnen de vervoermiddelen is de aankoop van auto's verreweg de grootste uitgavenpost. De aanschaf van een auto is sterk conjunctuurgevoelig; in economisch slechtere tijden wachten mensen vaak met het kopen van een nieuwe auto. Na 2013 was de groei van de consumptie van vervoermiddelen echter veel minder groot dan de krimp in de periode 2008–2013. Een mogelijke verklaring hiervoor is de toenemende populariteit van private lease. Private lease is een constructie waarbij een particulier tegen een vast bedrag een auto huurt. Het maandbedrag omvat ook de kosten voor verzekering, onderhoud en belasting. Dat brengt de consument vooral gemak. Private lease is nog niet zo lang mogelijk in Nederland. Tot 2013 konden alleen bedrijven auto's leasen, die door particulieren gebruikt werden. Tegenwoordig kan de particulier zelf het contract afsluiten. Volgens cijfers van de Vereniging van Nederlandse Autoleasemaatschappijen (VNA; 2019) is het aantal privateleasecontracten sterk toegenomen. Vanaf 2013 was er bijna elk jaar sprake van een verdubbeling van het aantal privateleaseauto's en eind 2018 waren dat er 150 duizend. In de nationale rekeningen worden deze contracten meegeteld bij de consumptie van de overige diensten.

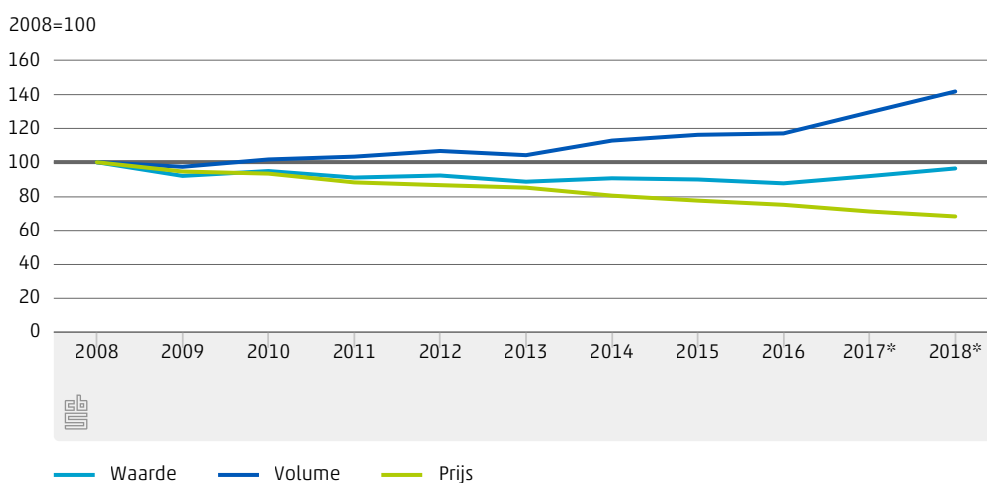
Een tweede verklaring is dat auto's steeds langer meegaan, waardoor de noodzaak om regelmatig een nieuwe auto te kopen kleiner wordt (CLO, 2018).

Dat er minder uitgegeven is aan de aanschaf van nieuwe auto's betekent niet dat er minder auto's zijn in Nederland. Het wagenpark groeit gestaag (CBS, 2019b). Wel verandert het profiel van de autobezitter iets. Jongeren hebben minder vaak een auto in bezit. Onder ouderen nam het autobezit steeds meer toe. Zij hebben de auto vaker langer in bezit dan jongere autobezitters (CBS, 2017).

Elektrische apparaten

Het volume van de consumptie van elektrische apparaten is na de kredietcrisis gestaag gegroeid. De prijzen van elektrische apparaten daalden daarentegen, wat samenhangt met kwaliteitsverbeteringen. Door deze lagere prijzen ligt het aandeel in de werkelijke individuele consumptie in 2018 lager dan voor de crisis.

5.2.3 Waarde, prijs en volume elektrische apparaten

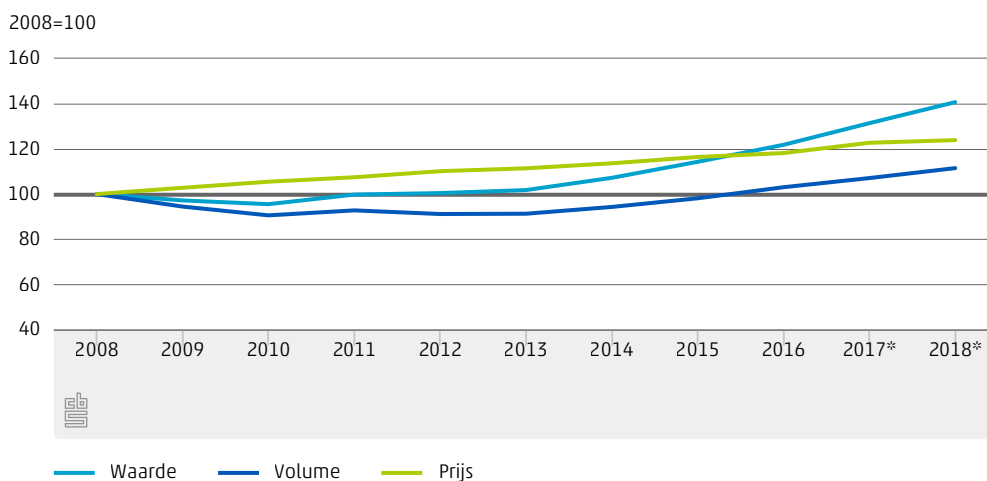

Bron: CBS.

Horeca

Met 6,2 procent in 2018 was het aandeel in de werkelijke individuele consumptie hoger dan in 2008 (5,2 procent). De consumptie van horecadiensten is erg conjunctuurgevoelig. De consument bezuinigt in slechte economische tijden snel op de horeca, zo ook in de periode 2008- 2013. Na de crisis ging de consument weer vaker naar het restaurant en café en steeg het volume gestaag. De consument liet zich daarbij niet al te veel tegenhouden door de prijzen van consumpties. Deze stegen in de laatste tien jaar gestaag. De stijging was groter dan de gemiddelde stijging van de consumentenprijzen.

5.2.4 Waarde, prijs en volume horeca

Bron: CBS.

6. Nederland in relatie tot de rest van Europa

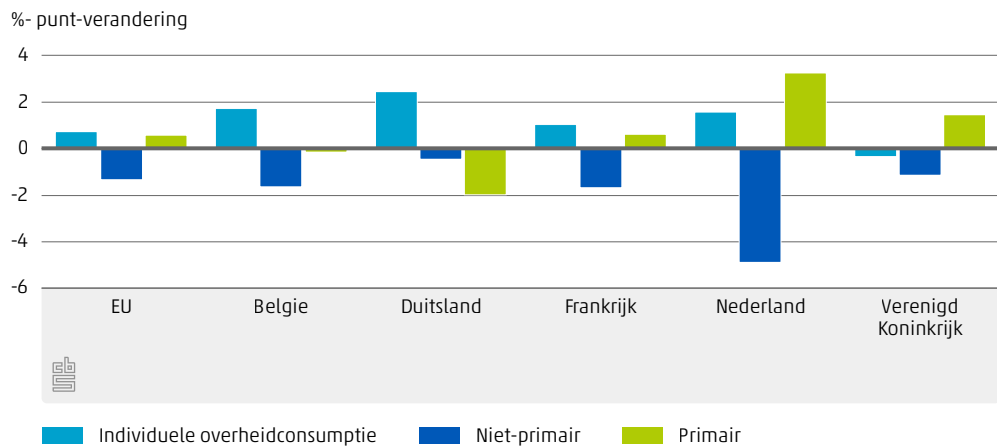
Zoals in paragraaf 1 al uiteen werd gezet, is de Nederlandse consument relatief steeds meer uit gaan geven aan de primaire consumptiecategorieën huisvesting en voeding. In deze paragraaf wordt bekeken of dat in andere West-Europese landen ook het geval is.

Ook in Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk nam het aandeel van de primaire producten in de werkelijke individuele consumptie toe, maar lang niet zo sterk als in Nederland⁷⁾. In Duitsland nam het daarentegen af en in België veranderde het nauwelijks. Net als in

⁷⁾ Voor een goede internationale vergelijking maken we in deze paragraaf gebruik van data van Eurostat: Final consumption expenditure of households by consumption purpose. Deze komt niet helemaal overeen met de Nederlandse indeling, maar de gegevens zijn wel internationaal vergelijkbaar. De categorie 'primaire' omvat de uitgaven gerelateerd aan huisvesting, water, energie, gas en andere brandstoffen voor verwarming van de woning (zoals stadsverwarming), voedingsmiddelen en non-alcoholische dranken, kleding en schoenen en gezondheid. Alle andere consumptie door huishoudens wordt beschouwd als 'niet-primaire'.

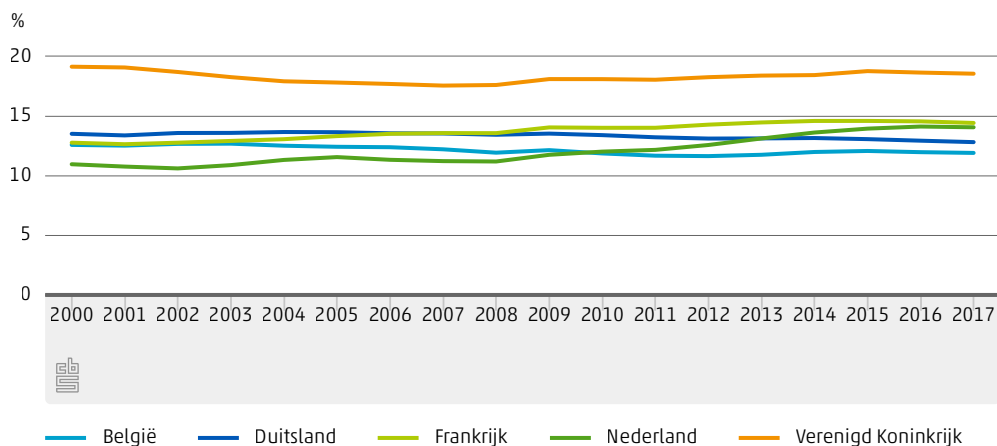
Nederland nam het aandeel van de individuele overheidsconsumptie in de landen om ons heen toe en dat van de niet-primaire producten af. Het patroon in Nederland is dus niet uniek, maar de groei van het aandeel primaire producten is in Nederland wel het grootst.

6.1 Verandering aandeel in de werkelijke individuele consumptie, 2017 t.o.v. 2008

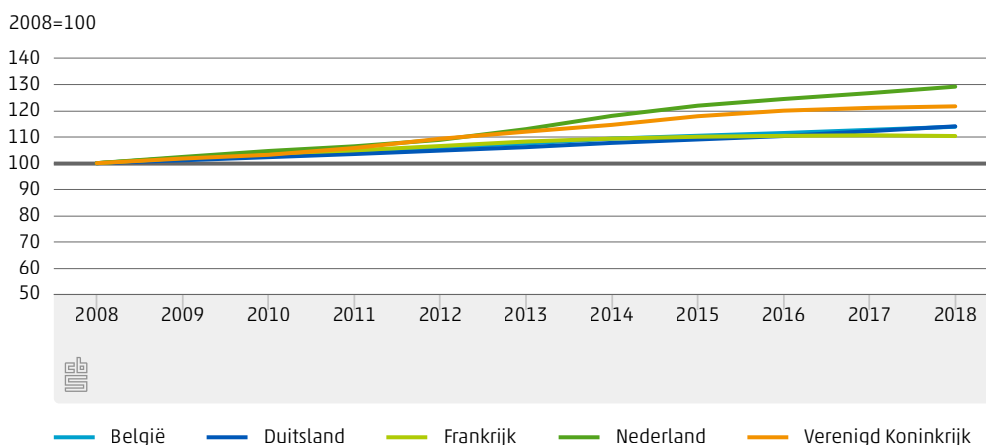
In paragraaf 3 is al getoond dat het aandeel van de consumptie van huisvesting in Nederland na 2008 is toegenomen. Het stijgende aandeel in Nederland is voor een belangrijk deel te danken aan de stijging van de huren. Daarom wordt er voor een goede internationale vergelijking ingezoomd op het aandeel van de werkelijke en toegerekende huur in de werkelijke individuele consumptie. In Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk nam dit aandeel in dezelfde periode ook toe, maar was de stijging kleiner dan in Nederland. In Duitsland nam het aandeel af en in België bleef het gelijk.

6.2 Aandeel van de werkelijke en toegerekende huur in de werkelijke individuele consumptie

Nederland was het land met de sterkste huurstijging na 2008. Vooral na 2012 stegen de huren in Nederland harder dan in de landen om ons heen. De huren stegen ook harder dan de consumentenprijzen. Dat strookt met het beeld van het groeiende aandeel. Ook in de andere West-Europese landen stegen de huren, maar in die landen was de stijging niet groter dan die van de consumentenprijzen.

6.3 Ontwikkeling huren¹⁾

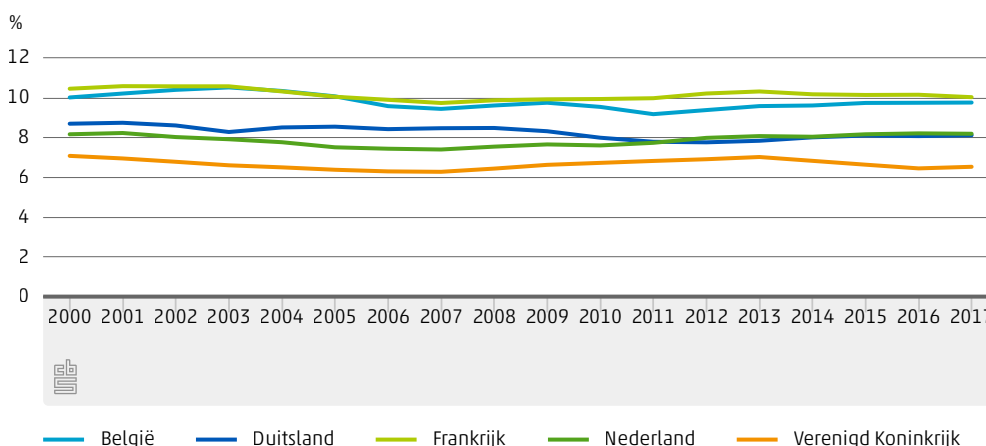

Bron: CBS, Eurostat.

¹⁾ In deze grafiek staan de huren volgens de geharmoniseerde consumentenprijsindex (HICP).

Uit paragraaf 4 blijkt dat het aandeel in de werkelijke individuele consumptie van voeding en alcoholvrije dranken in Nederland na 2007 steeg. De stijging van dit aandeel was groter dan in de buurlanden. In Duitsland nam het aandeel na 2007 zelfs af.

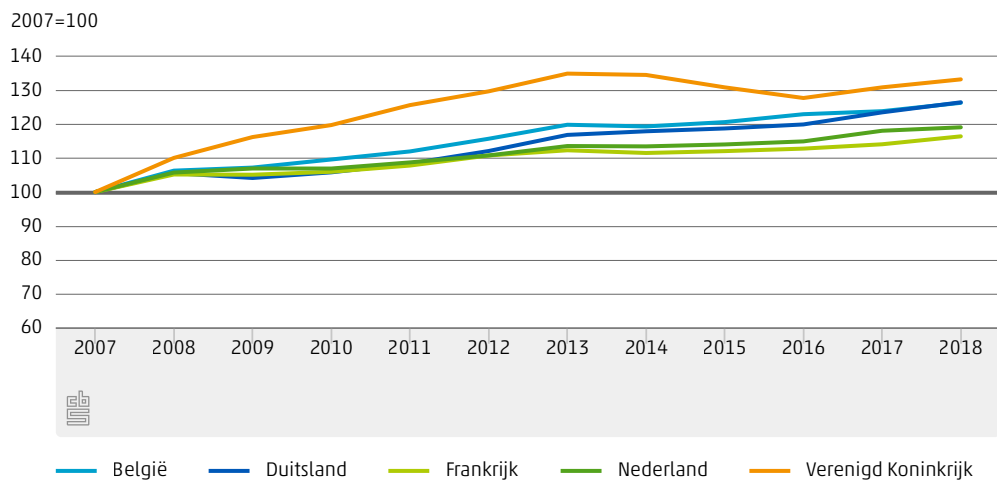
6.4 Aandeel van voeding en alcoholvrije dranken in de werkelijke individuele consumptie

Bron: CBS, Eurostat.

De ontwikkeling van de voedselprijzen in België, Duitsland en Frankrijk lijkt op die in Nederland. De prijsstijging na 2007 was in België en Duitsland iets groter dan in Nederland en in Frankrijk iets kleiner. De voedselprijzen in het Verenigd Koninkrijk zijn volatieler dan die in de andere landen. Dat heeft mogelijk te maken met wisselkoersschommelingen. Dat het aandeel van voeding in de werkelijke individuele consumptie in Duitsland daalde, komt niet door prijs-, maar door volumeontwikkelingen. In Duitsland steeg het volume na 2007 nauwelijks. Er waren zelfs jaren met een aanzienlijke daling van het volume, die samenviel met een krimp van de bevolking.

6.5 Ontwikkeling voedselprijzen (HICP)

Conclusie

Zowel in Nederland als in andere West-Europese landen is het aandeel van de consumptie van niet-primaire producten in de werkelijke individuele consumptie in het afgelopen decennium gedaald. In de meeste landen om ons heen ging dat gepaard met een stijging van de individuele overheidsconsumptie, en in Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk ook met een stijging van het aandeel van de primaire consumptie. De stijging van het aandeel van de primaire producten was echter nergens zo groot als in Nederland. Zowel het aandeel van huisvesting als dat van voeding nam in Nederland sterker toe. Dat de toename van het aandeel van huisvesting groter was, komt met name doordat de huren sneller stegen.

7. Conclusie

In de periode 2008–2013 kromp de werkelijke individuele consumptie. Doordat consumenten in tijden van laagconjunctuur eerder bezuinigen op luxeproducten, steeg het aandeel van de primaire producten in de individuele consumptie, zoals huisvesting en voeding. Na de economische crisis groeide de consumptie weer, maar het aandeel van de primaire producten zakte niet terug naar het oude niveau. Het aandeel van huisvesting en voedsel steeg zelfs.

In dit artikel is uitgezocht hoe het komt dat huisvesting en voedsel een groter deel van de werkelijke individuele consumptie zijn gaan vormen. Omdat het aandeel kan groeien door zowel volumegroei als hogere prijzen, werd er in dit artikel ingegaan op beide ontwikkelingen.

Hoewel het volume van de consumptie van huisvesting door de bevolkingstoename en het dalend aantal personen per huishouden ook toenam, kwam de stijging van het aandeel huisvesting vooral door de sterke stijging van de woninghuren. Het aandeel van voeding nam vooral toe door prijsstijgingen. Ook het volume nam echter iets sterker toe dan dat van de werkelijke individuele consumptie. Vooral het volume van overige voedingsmiddelen (vooral kant-en-klaarmaaltijden) nam toe. Daarnaast is de Nederlander meer groente en fruit gaan eten.

Het aandeel van de meeste niet-primaire producten nam na de kredietcrisis af. De afname van het aandeel van financiële en zakelijke diensten, elektrische apparaten en communicatiediensten komt vooral door prijsdalingen. Het volume van de consumptie van auto's is niet teruggekomen op het niveau van voor de crisis. Dit komt onder meer door de toename van private lease en de langere levensduur van auto's. Verder neemt het autobezit onder jongeren af. Het aandeel van de horeca nam na de kredietcrisis sterk toe. Dat kwam zowel door een toename van het volume als van de prijzen.

Zowel in Nederland als in andere West-Europese landen is het aandeel van de consumptie van niet-primaire producten gedaald. Vaak ging dit gepaard met een toename van de individuele overheidsconsumptie en de primaire consumptie. In Nederland was de toename van het aandeel van de primaire consumptie het sterkst, vooral doordat de huren sterker stegen dan in de andere West-Europese landen.

Verwijzingen

CBS (2012), [Smakelijk weten; trends in voeding en gezondheid](#).

CBS (2016), [EU haalt steeds meer kleding uit Azië](#).

CBS (2017), [65-plussers met meer auto's en kilometers op de weg](#).

CBS (2019a), [Woonlasten ten opzichte inkomen niet verder gestegen](#).

CBS (2019b), [Aantal wegvoertuigen blijft stijgen](#).

CLO (2018), [Voor sloop vrijgekomen motorvoertuigen, 2000-2017](#).

DNB (2018), [Consumptie in Nederland hangt sterk samen met de huizenprijs](#). DNB Bulletin.

Jansen, F. (2018), De invloed van de overheid op het bbp. CBS, De Nederlandse economie 2018.

RIVM (2018), [Eetpatroon in Nederland iets gezonder](#).

VNA (2019), [Nederland telt 1 miljoen lease-auto's](#).

Verklaring van tekens

Niets (blanco)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
.	Het cijfer is onbekend, onvoldoende betrouwbaar of geheim
*	Voorlopige cijfers
**	Nader voorlopige cijfers
2018-2019	2018 tot en met 2019
2018/2019	Het gemiddelde over de jaren 2018 tot en met 2019
2018/'19	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2018 en eindigend in 2019
2016/'17-2018/'19	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2016/'17 tot en met 2018/'19

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress

Centraal Bureau voor de Statistiek

Ontwerp

Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2019.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.